

Ympäristöhistoriaa ilmastomuutoksen aikakaudella

■ Harvoin päätoimittaja toivoo, että julkaisun teema ei olisi ajankohtainen. Talvena, jolloin kaikkialla puhutaan ilmastomuutoksesta, ympäristöhistoriaan keskittyvä teemanumero on suorastaan piinallisen ajankohtainen. Ympäristö muistuttaa itsestään, ilmastotutkijat julkaisevat raporteja ja Euroopan Unioni ottaa kantaa ilmaston ja ympäristön haasteisiin.

Tammikuun vesisateiden jälkeen julkaistu kansainvälinen tieteellinen ilmastoraportti olisi tuskin voinut langeta otollisempaan maaperään. Talvisen ruohonleikkuun ja pihanharavoinnin herkistämät suomalaiset kuulivat, mitä ilmastotutkijoilla oli sanottavanaan. Ja olihan heillä sanottavaa. Meille kerrottiin, että suurin osa viime vuosikymmenien lämpötilan noususta ja osa muista muutoksista johtuu ihmisten toimista. Raportin mukaan maapallo lämpenee ja merenpinta nousee; jäätiköiden ja mannerjäiden sulaminen nopeutuu. Euroopassa keskilämpötila on noussut nopeammin kuin muualla maailmassa. Erityisesti vuoden 1995 jälkeen on eletty poikkeuksellisen lämpimiä vuosia. Tutkijoiden mukaan lämpeneminen johtuu etenkin fossiilisten polttoaineiden käytöstä aiheutuvista kasvihuonekaasujen päästöistä.

Suomalainen vaalikeskustelu sai uutta käyteainetta, ja Euroopan Unionissa tehtiin

energiapoliittisia päätöksiä, joilla ongelmia voitaisiin ainakin lieventää. Sen sijaan Yhdysvalloissa tai Kiinassa tilanne näyttää ongelmalliselta. Lehtitietojen mukaan yhdysvaltalaiset jääkarhututkijat saavat puhua valkoisten petojen jalansijan – jään – heikkenemisestä vain keskenään, eivät suurelle yleisölle. Kiinassa ilmastoraportti otettiin vaisusti vastaan ja korostettiin amerikkalaisen elämäntavan haitallisuutta. Ympäristökysymykset näyttävät ennenkin olleen suurvalloille vaikeita – tästä muistuttaa myös tämänkertainen teemanumero, joka käsittelee Itämeren ympäristöhistoriaa. Kun suomalais-neuvostoliittolainen vesiensuojeluyhteistyö käynnistyi 1960-luvulta lähtien, neuvostotutkijat joutuivat sovittamaan sanaan omien viranomaistensa asettamiin raameihin.

Itämeri on herkkä meri, jonka merkitys Pohjois-Euroopan ympäristölle on kiistaton. Sen valuma-alueella asuu noin 85 miljoonaa ihmistä yhteensä 14 valtion alueella. Tässä numerossa esitellään monitieteisen, kansainvälisen tutkijaverkoston suomalaista tutkimusta, joka käsittelee Itämerta useasta eri näkökulmasta. Artikkelit tuovat esiin uutta tietoa ympäristökysymysten historias- ta ja haastavat kansainvälisessä tutkimuk- sessa esitettyjä näkemyksiä kylmän sodan ajan tutkimusyhteistyöstä.

Merentutkijoiden rinnalle Itämeren ympäristökysymysten asiantuntijoiksi nousevat vapaa-ajan kalastajat, jotka tuntevat kalavetensä ja havainnoivat ympäristössä tapahtuneita muutoksia. Merikarvian kalastajat pystyivät jo 1970-luvulla päättelemään tuulen suunnasta käykö pyydykseen kala vai Kokemäenjoen ja Porin saasteet. Itämereen laskevien vesireittien historia osoittaa, että ihmisten toiminta voi kääntyä myös parempaan suuntaan, kun ongelmat tunnistetaan ja tunnustetaan. Alueellinen yhteistyö on palauttanut Vantaanjoen avoviemäristä lohijoeksi ja Porissa meriveden laatu on kohentunut merkittävästi parinkymmenen vuoden takaisesta tilanteesta.

Jos ympäristöhistoria kokonaisuudessaan edustaa uusia näkökulmia historiantutkimuksessa, ilmastokysymykset ovat sitäkin uudempia. Dendrokronologiset tutkimukset puiden vuosilustojen vahvuudesta edustavat jo pitempään tunnettuja ilmastohistoriallisia näkökulmia ja tutkimusmenetelmiä. Globaalihistoriallisessa tutkimuksessa ilmastokysymykset ja ympäristökysymykset ovat vahvassa nousussa. Kysymys kuivuuden, nälän ja köyhyiden suhteesta ilmaston vaihteluihin ja muutoksiin tuo historiantutkimukselle haasteita, joihin monitieteinen ilmastotutkimus avaa uusia mahdollisuuksia. Ilmaston anomaliat ovat sekä syklisiä, vaihtelevia ilmiöitä että mahdollisesti muutoksia ja trendejä ilmaisevia ilmiöitä.

Tässä tilanteessa tarvitaan monipuolista ympäristöhistorian ja ilmastohistorian tutkimusta, jotta ilmastoraporttien paljastamia muutoksia ja niiden yhteiskunnallisia, taloudellisia ja kulttuurisia konteksteja voidaan arvioida ja ymmärtää pitkän aikavälin luotettavan tutkimustiedon avulla. Tässä vaa-

ditiaan myös tiedepoliittista vastuunottoa. Ilmastomuutosten tutkimusta ei ole syytä alistaa lyhytnäköisten intressien palvelukseen: vaikeistakin asioista on pystyttävä puhumaan. Missään nimessä niistä ei pidä vaieta sen enempää taloudellisten kuin poliittistenkaan intressien vuoksi.

Historiallinen Aikakauskirja pyrkii osallistamaan tarjoamaan aineksia yhteiskunnalliseen ja tutkimukselliseen keskusteluun. Itämerikokonaisuuden vierailevana toimittajana on dosentti Simo Laakkonen Helsingin yliopiston yhteiskuntahistorian laitokselta. Aikakauskirjan puolesta kiitän häntä Itämeren ympäristöhistoriaa koskevan tutkimuskeskustelun virittämisestä ja tuomisesta lukevan yleisön tietoisuuteen. Tämän numeron luettuamme katsomme ehkä tuttuja rantavesiämme – järviä, jokia, lampia, Itämerä – uusin silmin.

*

Tiedeyhteisö kohtaa sekä uusia tutkimuksellisia haasteita että elämän rajallisuuden tuomia menetyksiä. Edellisessä numerossa muistimme poisnukkunutta emerita professori Aira Kemiläistä. Tässä numerossa kunnioitamme akateemikko Eino Jutikkalan ja emeritus professori Mauno Jokipiin muistoa. Akateemikko Jutikkala oli monipuolisen ja pitkän tieteellisen uransa ohella myös *Historiallisen Aikakauskirjan* päätoimittaja vuosina 1970–1982. Hänen, samoin kuin muiden poisnukkuneiden arvostettujen tutkijoiden muistoa voi kunnioittaa jatkamalla tieteellistä keskustelua ja tavoittelemalla tutkimuksen tinkimätöntä tasoa.

Pirjo Markkola
pirjo.markkola@uta.fi